

**Міністерство освіти і науки України
Західноукраїнський національний університет
Навчально-науковий інститут міжнародних відносин ім. Б.Д. Гаврилишина
Кафедра міжнародних економічних відносин**

БАС Назарій Андрійович

**ВПЛИВ МІЖНАРОДНИХ КОНФЛІКТІВ НА ЗМІНУ ГЕОПОЛІТИЧНОГО
ЛАНДШАФТУ**

спеціальність 292 Міжнародні економічні відносини
освітньо-професійна програма
Міжнародні економічні відносини
кваліфікаційна робота за освітнім ступенем «бакалавр»

Виконав студент
Групи МЕВ-41
Бас Назарій Андрійович

Науковий керівник
К.е.н., доцент
Гомотюк В.О.

Кваліфікаційну роботу
допущено до захисту
« » 2024 р.
Завідувач кафедри

АНОТАЦІЯ

Бас Н. А. Вплив міжнародних конфліктів на зміну геополітичного ландшафту. – Рукопис.

Дослідження на здобуття освітнього ступеня «бакалавр» за спеціальністю 292 «Міжнародні економічні відносини». – Західноукраїнський національний університет. Тернопіль 2024.

У роботі визначено теоретичні поняття міжнародних конфліктів, їхнього впливу та ризиків; проведено аналіз сучасних міжнародних конфліктів; визначено основні фактори впливу міжнародних конфліктів на геополітичний ландшафт; створено перелік рекомендацій для запобігання утворенню більшого числа конфліктів.

ANNOTATION

Bas N. A. The impact of international conflicts on the changing geopolitical landscape. – Manuscript.

Doctoral studies for the education level «Bachelor» with the title 292 International economic relations. – West Ukrainian National University, Ternopil, 2024.

The paper defines the theoretical concepts of international conflicts, their impact and risks; analyzes contemporary international conflicts; identifies the main factors of international conflicts' impact on the geopolitical landscape; and creates a list of recommendations to prevent more conflicts.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1 МІЖНАРОДНІ КОНФЛІКТИ, ЯК НЕВІД’ЄМНА ЧАСТИНА ІСТОРІЇ ЛЮДСТВА	7
РОЗДІЛ 2 ПРИЧИНИ ТА НАСЛІДКИ МІЖНАРОДНИХ КОНФЛІКТІВ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ ГЕОПОЛІТИКИ	16
2.1. Геополітичний ландшафт у 21-му сторіччі.....	16
2.2. Війна в Україні, як приклад міжнародного зіткнення.....	21
РОЗДІЛ 3 ПЕРСПЕКТИВИ ГЕОПОЛІТИЧНОГО ЛАНДШАФТУ ТА НАЙБІЛЬШІ ЗАГРОЗИ СЬОГОДЕННЯ.....	28
ВИСНОВКИ.....	37
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	39

ВСТУП

Актуальність теми. В умовах глобалізації та стрімкого розвитку міжнародних відносин питання міжнародних конфліктів набуває особливої актуальності. Сучасний світ характеризується високою взаємозалежністю держав, що робить будь-який конфлікт не лише локальною проблемою, але й глобальним викликом. Вплив міжнародних конфліктів на зміну геополітичного ландшафту є комплексним і багатогранним процесом, що охоплює політичні, економічні, соціальні та культурні аспекти.

Сьогодні ми є свідками значних геополітичних зрушень, викликаних конфліктами на Близькому Сході, в Африці та Східній Європі. Особливої уваги заслуговує війна в Україні, яка не лише змінила геополітичну динаміку регіону, але й вплинула на відносини між світовими державами, викликавши нову хвилю санкцій, військової та економічної підтримки. Цей конфлікт став каталізатором переосмислення стратегій безпеки та міжнародної співпраці, що підкреслює важливість дослідження його наслідків.

Ступінь вивчення проблеми. Вивчення впливу міжнародних конфліктів на геополітичний ландшафт є однією з центральних тем у галузі міжнародних відносин та політичної географії. За останні десятиліття багато дослідників присвятили свої праці аналізу різних аспектів цієї проблеми. Серед них можна виокремити роботи таких відомих учених, як Збігнєв Бжезінський, Генрі Кіссінджер та Семюель Гантінгтон. Їхні праці заклали фундаментальні принципи розуміння геополітичних процесів та ролі конфліктів у формуванні світового порядку.

Проблема впливу міжнародних конфліктів на зміну геополітичного ландшафту є широко вивченою та продовжує привертати увагу науковців усього світу. Різноманітні підходи до аналізу цієї теми, від класичних до сучасних, дозволяють глибше розуміти складні процеси, що відбуваються у світі, та сприяють розробці стратегій для мирного врегулювання конфліктів і зміцнення міжнародної безпеки.

Мета та завдання дослідження. Метою даного дослідження є комплексний аналіз впливу міжнародних конфліктів на зміну геополітичного ландшафту. Це передбачає вивчення історичних, політичних, економічних і соціальних аспектів конфліктів, їхніх причин та наслідків, а також прогнозування можливих сценаріїв розвитку міжнародних відносин у майбутньому.

Відповідно до поставленої мети визначимо наступні завдання:

- аналіз історичного розвитку міжнародних конфліктів;
- дослідити найбільші міжнародні конфлікти в історії людства;
- визначити основні причини та умови, що сприяли виникненню цих конфліктів;
- вивчення наслідків сучасних міжнародних конфліктів;
- розглянути сучасний геополітичний ландшафт та його зміни під впливом конфліктів;
- проаналізувати конкретні приклади, такі як війна в Україні, для розуміння їхнього впливу на регіональний та глобальний рівні;
- дослідження впливу міжнародних конфліктів на геополітичні альянси та економічні відносини;
- проаналізувати вплив санкцій, економічних обмежень та військової підтримки на розвиток конфлікту в Україні;
- оцінка перспектив розвитку геополітичного ландшафту та визначення потенційних загроз;
- запропонувати нові підходи та стратегії для ефективного запобігання та вирішення конфліктів у сучасному світі.

Об’єктом дослідження є загальний вплив міжнародних конфліктів на геополітичні процеси.

Предметом дослідження є вплив міжнародних конфліктів на глобальну політику, геополітику, економіку та наслідки їхнього впливу.

Методи дослідження. В кваліфікаційній роботі використовувалися такі методи як: методи емпіричного дослідження (спостереження, порівняння);

методи, використовувані для емпіричного та теоретичного досліджень (абстрагування, аналіз і синтез, індукція та дедукція, моделювання); методи теоретичного дослідження (ідеалізація, формалізація, гіпотеза та припущення, системний підхід).

Практичне значення одержаних результатів Дослідження впливу міжнародних конфліктів на зміну геополітичного ландшафту має важливе практичне значення для багатьох сфер суспільного життя та державного управління. Отримані результати дозволяють краще розуміти динаміку геополітичних змін, що виникають унаслідок конфліктів, і допомагають прогнозувати майбутні тенденції в міжнародних відносинах.

Апробація результатів дослідження. Основні аспекти і положення роботи доповідалися автором на XVII Міжнародній науково-практичній конференції молодих учених і студентів «Інноваційні процеси економічного і соціально-культурного розвитку: вітчизняний та зарубіжний досвід» (м. Тернопіль, 27–28 березня 2024 року) та тезисно опубліковані в матеріалах конференції.

РОЗДІЛ 1.

МІЖНАРОДНІ КОНФЛІКТИ, ЯК НЕВІД'ЄМНА ЧАСТИНА ІСТОРІЇ ЛЮДСТВА

Конфлікти є невід'ємною складовою міжнародних відносин. Існує думка, що політичні взаємини часто супроводжуються конфліктами, які виникають через зіткнення національних інтересів. Деякі політологи вважають, що конфлікти та їх вирішення є суттю зовнішньої політики. Міжнародна політика є однією з сфер політичного життя суспільства, її об'єктивна обумовленість впливає з існування міжнародних відносин, що включають різноманітні економічні, культурні та інші зв'язки між націями-державами та наддержавними утвореннями. Ці зв'язки набувають політичного характеру в тій мірі, в якій вони пов'язані з владою у широкому розумінні – від домінування однієї держави над іншою до партнерства та співробітництва.

Як основа політики, міжнародні відносини формують певну систему. Дж. Розенау та К. Норр вважають, що ця

система має макроскопічну невід'ємну складову конфліктності – явище взаємодії та протидії національних суспільних структур, в основі яких лежать конфлікти, тиск та сумніви великих організацій, можливості та обмеження інститутів. Усе це залежить від географічного положення, матеріальних ресурсів, технічних можливостей, гармонійності системи цінностей, соціальної мобільності та політичного устрою.

Р. Арон підкреслює, що міжнародні відносини – це відносини між політичними одиницями. Основною одиницею зовнішньої політики та компонентом міжнародної системи є держава, хоча деякі політологи вважають, що це нація. Перше твердження є більш продуктивним, оскільки держава є єдиним загальнонаціональним інститутом, уповноваженим здійснювати зовнішню політику. А. Галкін і Ф. Бурлацький підтверджують цей підхід, зазначаючи, що держава є основним інститутом національної політичної системи. Практично всі елементи політичної

системи, включаючи партії та інші політичні організації, мають вихід у сферу міжнародних відносин. Проте головним учасником міжнародного життя та зовнішньополітичних відносин є держава. З цього випливає трактування системи міждержавних зв'язків.

М. Каштан виділяє різні варіанти розстановки сил (організацій, держав, груп держав). Відповідно, можливі різні типи міжнародних систем: балансу сил, вільної біполярності, жорсткої біполярності, універсальності, ієрархічності та системи "вето". [1, 5-8]

Теорія міжнародного конфлікту представляє систематизовані знання про цей феномен, що постійно еволюціонує завдяки вивченню численними дисциплінами. Кожне нове відкриття вносить корективи до теоретичних уявлень про конфлікти.

Історія досліджує динаміку соціальних явищ, включаючи конфлікти, і демонструє унікальність окремих війн, криз та протистоянь, підтверджуючи думку Геракліта про неможливість двічі увійти в одну й ту саму річку. Наука ж

потребує експерименту та повторюваності подій, щоб встановити їх причини та передбачити наслідки. У світі унікальних фактів важливо створювати узагальнені моделі, що відображають основні спільні риси конфліктів, які залишаються незмінними протягом тисячоліть. Саме такі узагальнення і стали об'єктом досліджень, що залишаються актуальними донині.

Робота Фукідида щодо аналізу причин Пелопоннеської війни є класичним прикладом теоретичного осмислення конфлікту, в якому він не лише відзначив унікальність цієї події, але й виявив загальні риси, притаманні різним конфліктам. Це заклало основи для майбутніх досліджень у сфері міжнародних конфліктів. [2]

Погляди на конфлікт зазнали багато змін, що привело до одночасного існування кількох парадигм у сучасній науці. Ранні наукові уявлення про конфлікт прагнули побудувати стійкий зв'язок між теоретичними припущеннями та емпіричними даними, що

підтверджують або спростовують ці припущення. Оскільки конфлікти є універсальним явищем, їх вивчали представники різних дисциплін, використовуючи свої поняттєві апарати та методи. Це привело до дослідження конфліктів у різних контекстах і створення конфліктології як окремої наукової дисципліни.

Перші уявлення про конфлікти виникали в рамках міфологічного або релігійного способу пізнання і не мали наукового характеру, апелюючи до природних чи надприродних сил. З розвитком суспільних відносин та збільшенням кількості конфліктних взаємодій, конфлікт стає однією з провідних тем для дослідження. Важливість конфлікту відзначали мислителі давніх Китаю, Індії, Греції, Риму, розглядаючи його як важливу філософську та практичну проблему.

З розвитком науки конфлікт став об'єктом дослідження кількох дисциплін, включаючи історію, логіку, теологію та стратегію. Цей міждисциплінарний підхід привів до накопичення значної

кількості фактичного матеріалу та теоретичних узагальнень до середини XX століття. [1, 10–14]

Ідея міжнародного конфлікту має глибоке історичне коріння. Перший відомий міжнародний конфлікт, єгипетсько-хеттське протистояння, призвів до укладення мирного договору. Подальші події, такі як зруйнування Трої та переселення народів, стали основою для народної творчості, а пізніше були детально описані в перших історичних літописах.

Події греко-перських війн, Пелопоннеської війни та інших конфліктів спонукали істориків, філософів і стратегів до глибокого аналізу та створення теоретичних узагальнень. Найвизначніші праці цього періоду, такі як трактати Сунь Цзи та Фукідида, заклали основи для подальших досліджень у сфері міжнародних конфліктів. Фукідид у своїй “Історії Пелопоннеської війни” зробив значний внесок у розуміння причин масштабних міжнародних конфліктів,

створивши традицію політичного аналізу, яка існує і сьогодні. [3]

Відповідно до деяких підрахунків, за всю історію людства сталося не менше трьох тисяч війн, у результаті яких загинуло приблизно мільярд осіб. Наймасштабнішою і найкривавішою війною в історії стала Друга світова війна, яка тривала з 1939 по 1945 рік і забрала життя 70–80 мільйонів людей, що становило близько 3% населення планети на 1940 рік. Військові втрати склали 21–25 мільйонів осіб, з яких 5 мільйонів загинули в полоні, а решта загиблих – це цивільні, що постраждали від голоду та хвороб, спричинених війною. За час цієї війни Україна втратила 8–10 мільйонів людей, що було чвертю населення країни.

Друга за кількістю жертв – Війна трьох царств у Китаї в третьому столітті. Після розпаду імперії Хань у 220 році утворилися три держави – Вей, Шу та У, які воювали між собою до 280 року, коли нова династія Цзінь об'єднала Китай. Населення після війни зменшилось на 40 мільйонів осіб.

Монгольські завоювання, які розпочались у 1206 році під проводом Чингісхана, призвели до загибелі 30–40 мільйонів людей. Імперія монголів розширила свої володіння від Тихого океану до річки Дунай, контролюючи до 20% суші.

Маньчжурське завоювання Китаю (1618–1683) також забрало життя близько 25 мільйонів осіб. Тайпінське повстання (1850–1864) призвело до загибелі 20–30 мільйонів людей. Перша світова війна (1914–1918) коштувала 17–30 мільйонів життів. Японсько-китайська війна (1937–1945) забрала 15–22 мільйони життів.

Повстання Лушань (755–763) в Китаї призвело до втрати 13–30 мільйонів життів. Дуганське повстання (1862–1877) у Китаї коштувало 8–20 мільйонів життів. Нарешті, завоювання Тимура (1370–1405) призвело до загибелі 8–17 мільйонів людей.

Таким чином, понад 300 мільйонів людей загинули внаслідок десяти найбільш смертоносних конфліктів в історії людства. [4]

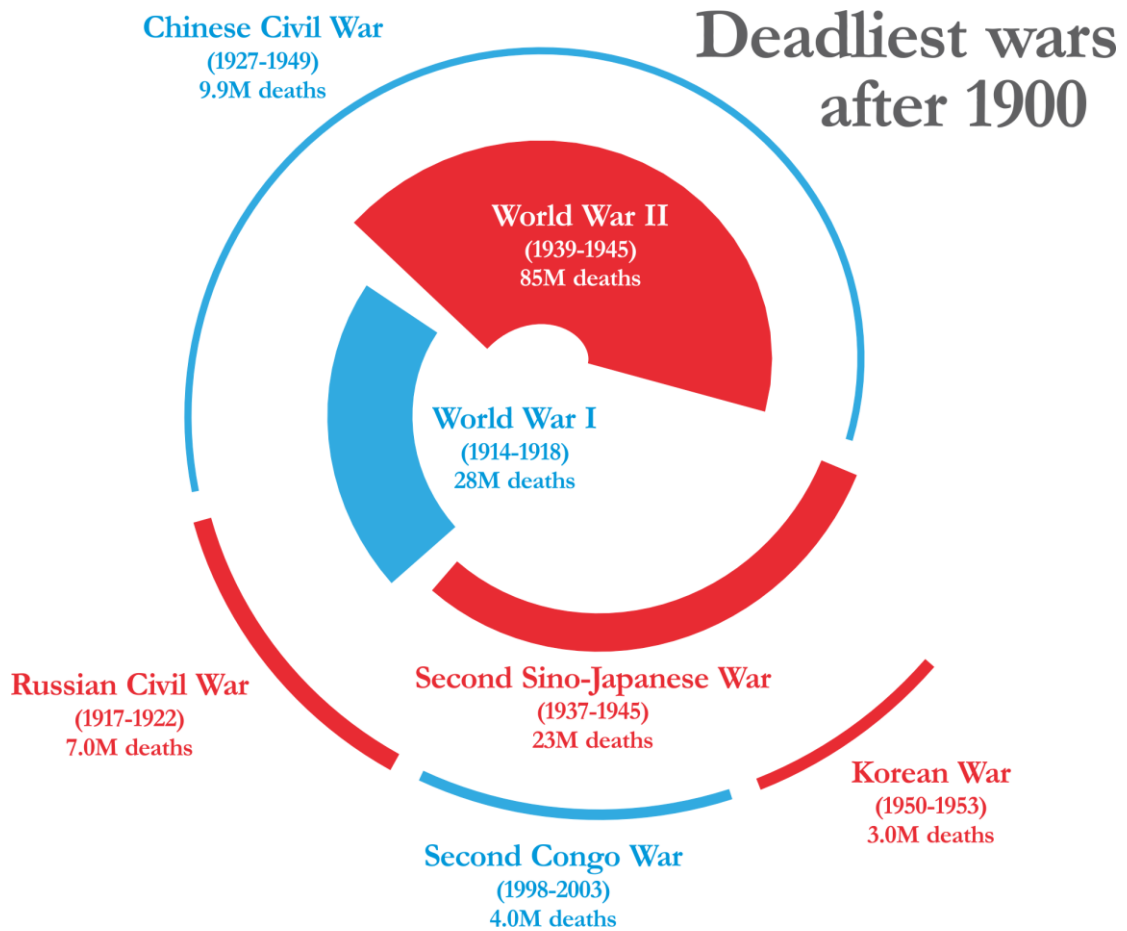

Рис. 1.1. Найкривавіші міжнародні конфлікти з початку 1900-х років.

Джерело: побудовано автором на основі [5]

Основні причини найбільших конфліктів з початку 1900 року можна пояснити через низку взаємопов'язаних факторів. Одним з ключових чинників був імперіалізм та колоніалізм. На початку XX століття європейські держави продовжували політику колоніального розширення, змагаючись за контроль над новими територіями та ресурсами. Ця боротьба за домінування призводила до напруженості між великими державами, особливо в Африці та Азії, що стало однією з причин Першої світової війни.

Націоналізм також грав ключову роль у виникненні конфліктів. Розпад великих імперій після Першої світової війни спричинив створення нових національних держав, але водночас породив етнічні конфлікти та територіальні суперечки. На Балканах та в інших регіонах Європи етнічні групи, які прагнули до незалежності або територіальної експансії, вступали в конфлікти одна з одною, що часто переростало у збройні зіткнення.

Ідеологічні протистояння між різними політичними системами також стали важливими чинниками конфліктів у XX столітті. Друга світова війна виникла внаслідок конфлікту між нацизмом у Німеччині, фашизмом в Італії та японським мілітаризмом з одного боку, та демократією і комунізмом з іншого. Цей конфлікт призвів до найбільшого кровопролиття в історії, коли загинуло близько 70-80 мільйонів людей. [6]

Економічні фактори відігравали значну роль у виникненні конфліктів. Глобальні економічні кризи, такі як Велика депресія 1930-х років, спричиняли масове безробіття та бідність, що підвищувало соціальну напругу і сприяло радикалізації населення. Ця радикалізація створювала сприятливий ґрунт для виникнення екстремістських рухів та диктатур, які потім ініціювали агресивні дії для розширення своїх володінь або відновлення національної величі.

Територіальні претензії та реваншизм були значними чинниками конфліктів. Держави, які зазнали поразки у війнах або втратили території, часто прагнули відновити свою силу та вплив. Наприклад, Німеччина після Першої світової війни, відчуваючи приниження через умови Версальського договору, прагнула реваншу, що стало однією з причин Другої світової війни.

Процес деколонізації після Другої світової війни спричинив численні конфлікти, оскільки нові держави боролися за свою незалежність, а старі колоніальні держави намагалися зберегти свій вплив. Цей процес часто супроводжувався збройними конфліктами, наприклад, у В'єтнамі, Алжирі, Кенії та інших країнах. Колоніальні держави, такі як Франція та Велика Британія, намагалися утримати свої колонії, що призводило до тривалих і кривавих воєн за незалежність. [7]

Протистояння між США та СРСР після Другої світової війни, відоме як Холодна війна, створило глобальну напруженість, яка часто проявлялася у вигляді локальних конфліктів та воєн по всьому світу. Холодна війна привела до численних конфліктів, таких як корейська війна, війна у В'єтнамі, кубинська ракетна криза та численні перевороти і громадянські війни, підтримувані обома наддержавами. Це глобальне протистояння між капіталізмом і комунізмом створило атмосферу постійної загрози та напруженості.

Після закінчення Холодної війни багато конфліктів виникли на основі етнічних та релігійних розбіжностей. Руйнування багатонаціональних держав, таких як Югославія та Радянський Союз, призвело до виникнення нових незалежних держав, але також породило численні етнічні конфлікти. У Югославії етнічні групи, такі як серби, хорвати та боснійці, вступали у криваві війни за контроль над територіями. Подібні конфлікти виникали і в інших регіонах, де етнічні та релігійні розбіжності ставали причиною збройних протистоянь.

Ці фактори часто переплітаються і взаємодіють, створюючи складну мережу причин та наслідків, які ведуть до найбільших конфліктів у сучасній історії. Разом вони пояснюють, чому XX і початок XXI століття були періодом численних і масштабних воєн та конфліктів, які мали глибокий вплив на історію людства. [8]

Дослідження наслідків сучасних міжнародних конфліктів є надзвичайно важливим аспектом вивчення міжнародних відносин, оскільки воно охоплює широкий спектр питань, що впливають як на країни-учасниці конфліктів, так і на глобальний контекст у цілому. Розуміння цих наслідків дозволяє країнам краще підготуватися до можливих викликів та сформувати ефективні стратегії реагування. У світлі сучасних подій, це питання набуває ще більшої актуальності.

Одним із найбільш помітних наслідків сучасних міжнародних конфліктів є їх політичний вплив. Такі конфлікти часто призводять до значних змін у політичних системах країн, що беруть у них участь. Вони можуть спричиняти політичну дестабілізацію, зміну урядів та навіть зростання авторитарних режимів. Уряди, що не здатні забезпечити безпеку та стабільність, втрачають довіру своїх громадян, що створює вакуум влади. Цей вакуум може бути швидко заповнений радикальними групами або диктаторами, що намагаються скористатися ситуацією для зміцнення своєї влади. [9]

Економічні наслідки міжнародних конфліктів також є надзвичайно серйозними. Військові дії, санкції та ембарго можуть завдати серйозної шкоди економіці країни, призводячи до спаду виробництва, інфляції та безробіття. Наприклад, конфлікти на Близькому Сході мали значний вплив на коливання цін на нафту, що в свою чергу вплинуло на глобальні ринки. Довготривалі конфлікти

можуть знищити інфраструктуру, зруйнувати виробничі потужності та знизити рівень інвестицій, що робить процес економічного відновлення надзвичайно складним.

Соціальні наслідки конфліктів також заслуговують на окрему увагу. Війни та конфлікти призводять до масових переміщень населення, як внутрішніх, так і зовнішніх. Біженці та переміщені особи часто стикаються з труднощами інтеграції в нові громади, що призводить до соціальної напруженості. Водночас, війна та насильство залишають глибокий відбиток на психіці людей, спричиняючи посттравматичні стресові розлади, депресії та інші психічні розлади. Це вимагає значних зусиль з боку держав та міжнародних організацій для надання необхідної підтримки та допомоги постраждалим.

Гуманітарні наслідки є одними з найтрагічніших аспектів міжнародних конфліктів. Цивільне населення стає жертвами військових дій, зростає кількість загиблих та поранених. Руїнування медичної інфраструктури ускладнює доступ до медичної допомоги, що призводить до зростання захворюваності та смертності. Крім того, брак продовольства, води та житла створює гуманітарні кризи, що потребують негайної допомоги міжнародного співтовариства. Конфлікти часто залишають за собою спустошені райони, де відновлення нормального життя стає великою проблемою.

Екологічні наслідки міжнародних конфліктів також часто залишаються поза увагою, але вони мають довгостроковий негативний вплив на довкілля та здоров'я людей. Використання важкої техніки, вибухівки та хімічних речовин призводить до забруднення ґрунтів, води та повітря. Руїнування інфраструктури може спричинити витіки нафти, хімікатів та інших шкідливих речовин. Ці фактори створюють серйозні екологічні проблеми, які вимагають довготривалих зусиль для їх вирішення.

Наслідки міжнародних конфліктів відчуються не лише на локальному рівні, але й мають глобальні наслідки. Конфлікти можуть призводити до зміни геополітичного балансу, виникнення нових союзів та розпаду старих. Глобальна економіка також страждає від конфліктів, оскільки вони впливають на міжнародну торгівлю, ціни на сировину та фінансові ринки. Крім того, зростає

роль міжнародних організацій у врегулюванні конфліктів та наданні гуманітарної допомоги. Вони змушені адаптувати свої стратегії та підходи, щоб ефективніше реагувати на нові виклики та забезпечувати стабільність і безпеку в постраждалих регіонах.

Таким чином, сучасні міжнародні конфлікти мають широкомасштабні наслідки, що впливають на всі сфери життя суспільства. Вивчення цих наслідків є критично важливим для розуміння того, як конфлікти змінюють світ і які заходи можна вжити для їхнього запобігання та мінімізації їхнього впливу. [10]

РОЗДІЛ 2.

ПРИЧИНИ ТА НАСЛІДКИ МІЖНАРОДНИХ КОНФЛІКТІВ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ ГЕОПОЛІТИКИ

2.1. Геополітичний ландшафт у XXI сторіччі

Геополітика XXI століття перебуває у стані постійної трансформації. У сучасному світі старі світові порядки руйнуються, поступаючись місцем новим силам, які прагнуть впливу. Цей період відзначається складними викликами та безпрецедентними можливостями для держав і народів, що робить його унікальним в історії людства.

Однією з найважливіших змін є перехід від однополярного світу, де домінують США, до багатопольного, де Китай, Росія, Індія та інші держави набувають все більшого значення на міжнародній арені. Такий розвиток подій створює нові виклики та можливості, змушуючи держави адаптуватися до нових реалій.

Глобалізація та взаємозалежність країн продовжують зростати, роблячи держави більш інтегрованими в економічному, політичному та культурному плані. Це, у свою чергу, вимагає спільного вирішення таких глобальних проблем, як зміна клімату, тероризм та пандемії. Водночас зростання ролі недержавних акторів, таких як неурядові організації та транснаціональні корпорації, суттєво впливає на світову політику, додаючи нові шари складності у вирішенні міжнародних питань. [11]

Технологічні інновації, зокрема в галузі штучного інтелекту, кібербезпеки та біотехнологій, стрімко змінюють світ, впливаючи на війну, економіку та суспільство. Швидкий розвиток цих технологій відкриває нові горизонти, але також створює нові ризики та загрози, які необхідно враховувати у стратегічному плануванні.

Геополітична конкуренція за ресурси, ринки та вплив продовжує посилюватися, що призводить до зростання напруженості та можливих

конфліктів. Держави змушені шукати баланс між співпрацею та конкуренцією, прагнучи забезпечити свої національні інтереси в умовах постійних змін.

Зміна клімату залишається одним із найсерйозніших викликів сучасності. Вона може спричинити екстремальні погодні явища, підвищення рівня моря, масові міграції та конфлікти за ресурси. Також залишається актуальною загроза ядерного конфлікту, особливо з огляду на напруженість між ядерними державами. Кібербезпека стає все більш важливою, оскільки сучасні кібератаки можуть загрожувати критичній інфраструктурі, економіці та національній безпеці. [12]

Зростання нерівності між багатими та бідними як у межах країн, так і між ними, також створює серйозні виклики. Це може призвести до соціальної нестабільності та конфліктів, вимагаючи нових підходів до розподілу ресурсів та вирівнювання можливостей. Пандемії, як показав COVID-19, можуть швидко поширюватися і завдавати значної шкоди економіці та суспільству, що вимагає посилення міжнародної співпраці у сфері охорони здоров'я.

Україна знаходиться в епіцентрі геополітичних змін XXI століття. Її географічне положення на перетині інтересів великих держав, а також значний економічний та політичний потенціал роблять її важливим гравцем у світовій політиці. Як сусід Росії, яка в 2022 році розпочала повномасштабне вторгнення, Україна стикається з серйозними викликами для міжнародного порядку. Це вторгнення стало серйозним викликом для міжнародної спільноти, призвело до значних людських жертв та руйнувань, а також поставило під питання стабільність у регіоні. Україна також є важливим транзитним маршрутом для енергоресурсів із Росії до Європи, що додає додатковий шар складності її геополітичному положенню. [13]

Майбутнє геополітики XXI століття залишається невизначеним. Проте очевидно, що світ стає дедалі складнішим і взаємопов'язаним. Державам доведеться співпрацювати для вирішення спільних проблем, таких як зміна клімату та ядерна небезпека, а також для подолання нових викликів, як-от кібератаки та пандемії. Україна відіграватиме важливу роль у формуванні

геополітичного ландшафту XXI століття, і її майбутнє матиме значний вплив на Європу та світ.

Варто зазначити, що це лише огляд деяких ключових тенденцій та проблем геополітики XXI століття. Ця тема є надзвичайно складною та динамічною, і існує багато інших факторів, які варто враховувати при аналізі сучасного світового порядку. У майбутньому важливо слідкувати за розвитком подій, аналізувати нові тенденції та адаптуватися до постійних змін у глобальному середовищі. [14]

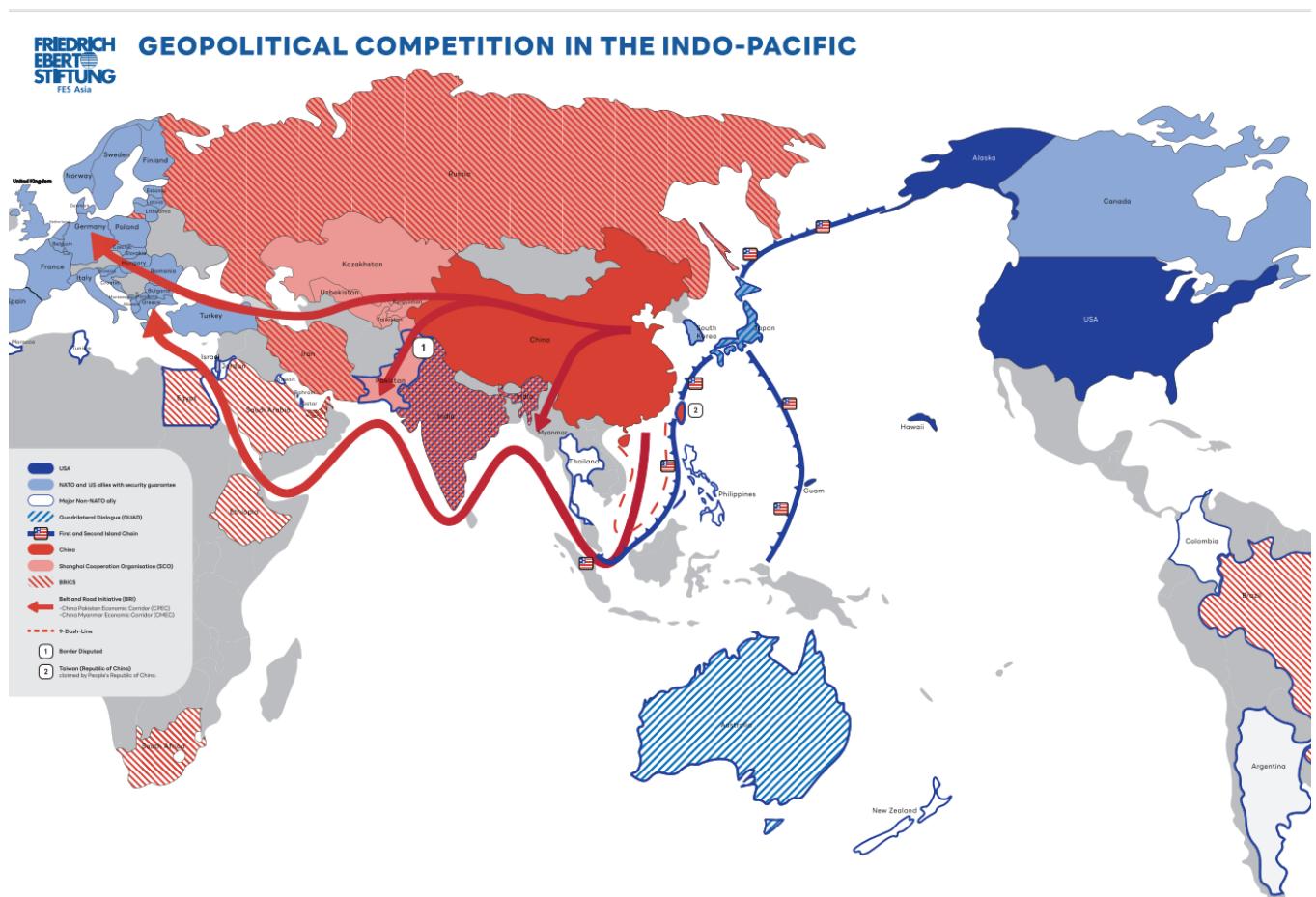

Рис. 2.1. Вплив країн-гігантів на сучасний геополітичний ландшафт

Джерело: побудовано автором на основі [15]

Нові геополітичні та геоекономічні реалії Азії є багат шаровими і складними. Вони проявляються у багатьох формах, включаючи ті, що часто перетинаються та суперечать одна одній. Китай має серйозні занепокоєння щодо присутності військових сил США та їхніх союзників у ланцюгах островів Індо-Тихоокеанського регіону, які можуть перекрити його важливі торгові та постачальні маршрути. З геостратегічної точки зору Пекіна, його дії можуть розглядатися як спроби подолати це оточення. На західному фронті, стратегія Китаю поширюється через ініціативу «Пояс і Шлях», яка спрямована на європейський ринок. Розширення в Пакистані (СРЕС) та М'янмі (МРЕС) розглядаються як способи обійти потенційний вузький прохід у Малаккській протоці та забезпечити доступ до енергоресурсів Перської затоки. Східне розширення через військову присутність у Південно-Китайському морі має на меті довгострокове просування та створення стратегічної глибини в західній частині Тихого океану.

Сусіди Китаю відчують загрозу від таких дій, оскільки вони можуть призвести до змін у регіональній рівновазі сил. З іншого боку, Сполучені Штати розглядають Китай не тільки як конкурента за глобальне та регіональне панування, але і як першу військову силу після Перл-Гарбора, яка активно просувається у Тихий океан, наближаючись до американських позицій на Гуамі, Гаваях і навіть Західному узбережжі США. Ці контрастні оцінки ризиків та стратегічні амбіції призводять до побоювань, що потенційний каталізатор військового конфлікту між двома ядерними державами та їхніми союзниками може лежати у Тайванській протоці.

Відповідно, Вашингтон почав змінювати свою дипломатичну та військову присутність у Індо-Тихоокеанському регіоні. Продовжуючи зусилля зменшити ризики для двох найбільших економік світу, Вашингтон посилює тиск на союзників у Європі та Азії (ключових союзників поза НАТО) приєднатися до цього процесу. Проте серед американських стратегів зростає розчарування, що навіть через десятиліття після «Повороту до Азії» Обама, цей перехід до Тихоокеанського регіону не був повністю реалізований. [16]

Протягом понад двох десятиліть наддержавна була занурена у війну з тероризмом. Сьогодні значні західні ресурси залучені до війни в Україні та на Близькому Сході. Після завершення Рах Americana, внутрішні та зовнішні конфлікти загострюються від Сахелю в Африці до Балкан і Кавказу на півночі та Корейського півострова на сході. Усі ці джерела конфліктів поглинають ресурси найпотужнішої військової сили у світі, піднімаючи питання про можливе перенавантаження.

Розвиток цих геополітичних конкурентних взаємодій буде залежати не тільки від дій двох великих держав, але й від взаємодії багатьох гравців у регіонах. Крім того, низка виборів у 2024 році може суттєво вплинути на стратегічні позиції ключових гравців. З огляду на зміщення економічного та політичного центру ваги до Індостанського регіону, події в цьому регіоні матимуть глобальні наслідки, які відчуватимуться по всьому світу. [17]

Тенденції, що розвиваються, показують, що геополітична та геоекономічна динаміка Азії є ключовим фактором у формуванні майбутнього світового порядку. Розширення впливу Китаю, його взаємодія з іншими державами та відповідь США на ці виклики є центральними елементами цієї нової реальності. З огляду на це, важливо уважно стежити за подіями та аналізувати їх можливі наслідки для глобальної стабільності та безпеки.

Регіональні гравці, такі як Японія, Індія, Австралія та країни АСЕАН, також відіграють важливу роль у цій складній грі. Їхні стратегічні рішення та альянси будуть значно впливати на баланс сил в регіоні. Наприклад, Японія активно зміцнює свої оборонні можливості та шукає нові форми співпраці з США та іншими партнерами для протидії зростаючому впливу Китаю.

Індія, зі свого боку, прагне збалансувати свій підхід до Китаю та США, зберігаючи незалежність у своїй зовнішній політиці. Австралія також зміцнює свої оборонні зв'язки з США та розширює співпрацю з іншими країнами Індостанського регіону. [18]

Ситуація у Південно-Китайському морі є ще одним важливим аспектом цієї геополітичної динаміки. Територіальні суперечки та військове нарощування в цьому регіоні створюють додаткові виклики для регіональної безпеки та

стабільності. Китай продовжує зміцнювати свої позиції у цьому стратегічно важливому регіоні, що викликає занепокоєння у сусідніх країн та міжнародної спільноти.

На фоні цих геополітичних змін, економічна взаємозалежність країн залишається важливим фактором. Глобалізація та взаємопов'язаність економік роблять співпрацю та діалог необхідними для подолання спільних викликів та збереження стабільності. Незважаючи на зростаючі суперечності та конкуренцію, країни продовжують шукати шляхи для співпраці у вирішенні глобальних проблем, таких як зміна клімату, пандемії та забезпечення економічного зростання.

У цьому контексті, майбутнє геополітики та геоекономіки Азії залежатиме від здатності країн знайти баланс між конкуренцією та співпрацею, а також від їхньої готовності до адаптації до нових викликів та можливостей. Зміна стратегічних підходів, розвиток нових альянсів та посилення регіональної співпраці стануть ключовими елементами у формуванні стабільного та безпечного майбутнього для всього світу. [19]

2.2. Війна в Україні як приклад міжнародного зіткнення

Війна в Україні, яка розпочалася 24 лютого 2022 року, стала жахливою трагедією, яка не лише спричинила невимовні страждання українському народу, але й сколихнула весь світ. Цей конфлікт є яскравим прикладом міжнародного протистояння з далекосяжними наслідками для геополітичного ладу, безпеки та співпраці в Європі та всьому світі.

Основні причини цієї війни сягають своїм корінням у давню історію та сучасні геополітичні амбіції. З одного боку, прагнення України до самовизначення та євроінтеграції Росія розглядає як загрозу своїм інтересам та впливу в регіоні. З іншого боку, дії Росії, спрямовані на стримування розширення НАТО та збереження своєї сфери впливу, призвели до ескалації напруги та зрештою до повномасштабного вторгнення. Ця війна мала катастрофічні

наслідки для українського народу. Тисячі людей загинули, мільйони змушені були залишити свої домівки, а міста й цілі регіони перетворилися на руїни. Гуманітарна катастрофа, що розгорнулася в Україні, вимагає негайної та масштабної допомоги від міжнародної спільноти. [20]

Міжнародні організації відіграють ключову роль у реагуванні на цю кризу. Організація Об'єднаних Націй (ООН) активно залучена до надання гуманітарної допомоги, координуючи зусилля різних агенцій для забезпечення постраждалих українців харчуванням, водою, медичними послугами та житлом. Водночас ООН продовжує закликати до мирного вирішення конфлікту, наголошуючи на важливості дотримання принципів міжнародного права та захисту прав людини. [21]

НАТО, зі свого боку, посилило свою військову присутність у Східній Європі, надаючи Україні оборонну підтримку та засоби для захисту від агресії. Альянс також підвищив рівень готовності своїх збройних сил у відповідь на дії Росії, демонструючи солідарність з Україною та прагнення забезпечити безпеку своїх членів. Європейський Союз (ЄС) запровадив жорсткі економічні санкції проти Росії, спрямовані на послаблення її економічної здатності вести війну, а також надав значну фінансову та гуманітарну допомогу Україні.

Конфлікт в Україні має також великий вплив на світову економіку. Зростання цін на енергоносії та продовольство, порушення ланцюгів постачання та загальна невизначеність негативно впливають на економічне зростання та добробут людей по всьому світу. Водночас війна в Україні має далекосяжні наслідки для Європи та світу. Вона кинула виклик принципам міжнародного права та поставила під загрозу усталений порядок світової безпеки. Агресія Росії проти суверенної держави викликала занепокоєння та засудження з боку багатьох країн, що призвело до запровадження жорстких санкцій та посилення військової присутності НАТО в регіоні. [22]

На додаток до військового та економічного впливу, війна в Україні ведеться також у сфері інформації. Пропаганда та дезінформація стали важливими інструментами в цій війні, впливаючи на громадську думку та

міжнародні відносини. Інформаційна війна ускладнює пошук правди та сприяє подальшій поляризації суспільства.

З огляду на все це, війна в Україні є не лише трагедією для українського народу, але й важливою подією, яка матиме далекосяжні наслідки для міжнародних відносин, безпеки та співпраці в Європі та світі. Цей конфлікт підкреслює важливість дотримання принципів міжнародного права, мирного врегулювання суперечок та спільних зусиль з подолання глобальних викликів.

Варто зауважити, що війна в Україні ще триває, і її остаточні наслідки поки що невідомі. Проте вже зараз можна стверджувати, що цей конфлікт став поворотним моментом в історії та матиме глибокий вплив на майбутнє України, Європи та світу. [23]

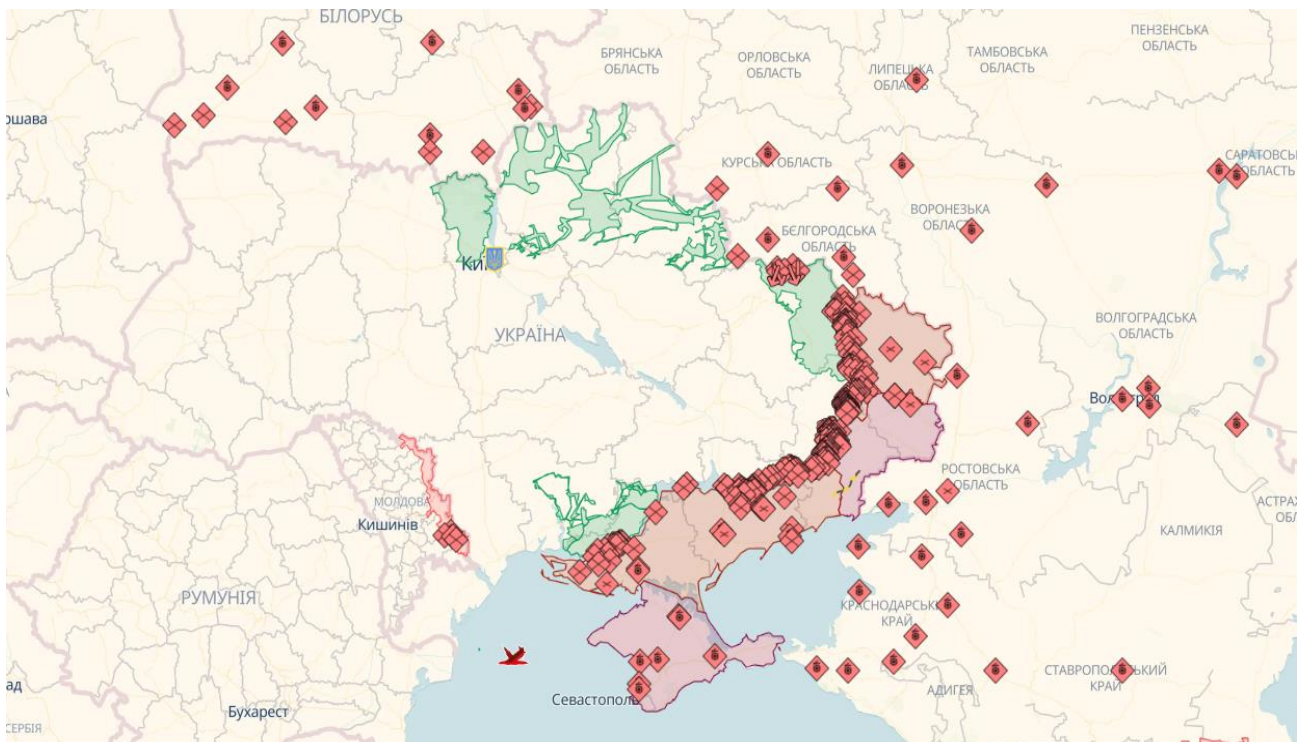

Рис.2.2. Карта бойових дій по усій території України на 14.06.2024.

Джерело: побудовано автором на основі [24]

Вплив санкцій, економічних обмежень та військової допомоги на хід війни в Україні є значним і багатограним. Санкції та економічні обмеження, накладені на Росію, завдали потужного удару по її економіці. Вони спричинили значне падіння ВВП, стрімке зростання інфляції, збільшення рівня безробіття та дефіцит товарів. Росія була відрізана від міжнародних фінансових ринків та доступу до

сучасних технологій, що змусило багато російських компаній та банків припинити свою діяльність. Ці заходи значно обмежили можливості Росії у веденні війни та розвитку її економіки. [25]

Для України санкції також мали негативні наслідки, але їхній вплив був значно меншим. Вони спричинили певні економічні втрати, ускладнили імпорту товарів та експорт української продукції, змусили деякі українські компанії припинити роботу. Проте загалом економіка України змогла адаптуватися до нових умов і продовжити функціонувати.

Військова допомога, надана Україні західними країнами у вигляді зброї та військової техніки, значно посилила здатність українських сил протистояти російському наступу. Ця допомога дозволила українським військовим зупинити просування російських військ та змусила Росію зосередити свої ресурси на сході України, відкриваючи можливості для українських контрнаступів на інших фронтах. Військова допомога також підвищила моральний дух українських військових та населення, що сприяло їхній рішучості боротися за незалежність своєї країни. [26]

Однак, надання військової допомоги має і потенційні негативні наслідки. Існує ризик ескалації конфлікту, якщо Росія сприйме це як пряме втручання західних країн. Також є загроза того, що зброя може потрапити до рук екстремістів або злочинних груп, що може мати непередбачувані наслідки для регіону. [27]

Загалом, санкції, економічні обмеження та військова допомога мають значний вплив на розвиток війни в Україні. Їхній вплив є складним і багатограним, з як позитивними, так і негативними наслідками для обох сторін конфлікту. Прогнозувати кінцевий результат конфлікту складно, оскільки ситуація постійно змінюється, і необхідно ретельно аналізувати всю доступну інформацію, щоб зробити обґрунтовані висновки щодо ефективності цих заходів.

Прогнозувати хід війни в Україні складно, адже ситуація постійно змінюється. Проте можна виділити кілька ймовірних сценаріїв подальшого розвитку подій. Перш за все, слід розглянути варіант затяжної війни. У такому

випадку конфлікт переходить у затяжну фазу з позиційними боями та обмеженими територіальними здобутками з обох сторін. Це означає, що жодна зі сторін не зможе досягти вирішальної переваги, що призведе до високих втрат з обох боків, значних руйнувань інфраструктури та гуманітарної кризи. Одночасно зростає ризик ескалації конфлікту, зокрема через можливе застосування Росією неконвенційної зброї. Такий розвиток подій також призведе до виснаження ресурсів України та Росії, створюючи додатковий тиск на міжнародну спільноту для пошуку шляхів врегулювання. [28]

Інший можливий сценарій передбачає локальне завершення війни. Це може статися через досягнення угоди про припинення вогню та деескалацію на певній території. Однак, при цьому збережуться територіальні розбіжності та невирішені питання, що робить мир нестійким і збільшує ризик відновлення бойових дій у майбутньому.

Наступний варіант розвитку подій передбачає повне витіснення російських військ з України. Цей сценарій можливий завдяки значній військовій допомозі з боку Заходу та власним зусиллям України. У випадку перемоги України, Росія зіткнеться з серйозними політичними та економічними наслідками, можливо навіть зміною режиму. Однак, висока ймовірність реваншистських настроїв з боку Росії в майбутньому створює додаткові ризики для стабільності регіону. [29]

Ще одним сценарієм є розширення конфлікту, що передбачає залучення до війни інших країн, зокрема членів НАТО. Це може призвести до перетворення локального конфлікту на масштабну європейську війну з непередбачуваними наслідками, включаючи ризик застосування ядерної зброї.

Основні загрози та небезпеки, пов'язані з конфліктом, включають затягування війни, що призводить до зростання людських жертв та руйнувань, погіршення гуманітарної ситуації та дестабілізації регіону. Ескалація конфлікту може призвести до застосування Росією неконвенційної зброї та залучення до війни інших країн, що підвищує ризик ядерної загрози. Політична нестабільність є ще одним важливим фактором, що включає зростання внутрішньої напруги в Україні та Росії, ризик державного перевороту або розпаду Росії. Економічна

криза, спричинена війною, призводить до подальшого руйнування економік України та Росії, зростання світових цін на енергоносії та продовольство, що може викликати глобальну рецесію. [30]

Таким чином, ситуація в Україні є вкрай нестабільною і непередбачуваною, а різні можливі сценарії розвитку подій мають як позитивні, так і негативні наслідки для обох сторін конфлікту та всього світу.

Руйнування економічного потенціалу України через військові дії стало однією з найбільших проблем, які доводиться долати країні. Інфраструктура, виробничі потужності та житловий фонд зазнали значних руйнувань, що призвело до суттєвого зниження економічного потенціалу. За оцінками Національного банку України, ВВП може скоротитися вдвічі у порівнянні з довоєнним рівнем, а загальні потенційні втрати економіки сягнули астрономічних 100 мільярдів доларів. Міжнародний валютний фонд прогнозує спад ВВП на 35% у 2023 році, що вказує на серйозні економічні труднощі, з якими зіштовхнеться країна. Матеріальні втрати, як прямі, так і непрямі, оцінюються в межах 564-600 мільярдів доларів, причому інфраструктура зазнала збитків на суму близько 88 мільярдів доларів.

Масові переміщення населення через війну стали ще однією серйозною проблемою. Війна змусила мільйони людей евакуюватися із зон бойових дій, створюючи гуманітарну кризу. За даними ООН, кількість внутрішньо переміщених осіб в Україні перевищила 7,7 мільйона, а близько 5,2 мільйона українців виїхали за кордон у пошуках безпеки. Це створює значний тиск на державний бюджет та соціальну систему, яка повинна забезпечувати підтримку для тих, хто залишився без домівки. [31]

Мирне врегулювання конфлікту видається надзвичайно складним завданням, враховуючи агресивні цілі Кремля та постійні бойові дії. Російські війська продовжують наступ, використовуючи свій бойовий потенціал, що робить мирне врегулювання малоімовірним у найближчому майбутньому. Бойовий потенціал Збройних Сил України значною мірою залежить від якості та темпів надання озброєнь з боку міжнародних партнерів та союзників, що впливає на здатність України протистояти агресору.

Необхідність посилення протиповітряної та протиракетної оборони (ППО та ПРО) стає все більш актуальною. Росія має перевагу в авіації та ракетній техніці, що створює загрозу для цивільної інфраструктури та економіки України. Наявні засоби ППО та ПРО не можуть забезпечити захист усієї території країни, що робить Україну вразливою до атак з повітря.

На початковому етапі війни міжнародна допомога Україні була недостатньою, хоча масований наступ Росії викликав засудження з боку світової спільноти. Обсяги допомоги з боку США, Великої Британії, країн НАТО та ЄС були явно недостатні для забезпечення необхідної оборони та підтримки України.

З огляду на тривалість війни, Україні потрібна довгострокова стратегія підтримки, яка включає не лише військову, але й економічну та гуманітарну допомогу. Світова спільнота повинна розробити довгострокові плани підтримки, щоб забезпечити стабільність та розвиток країни.

Війна в Україні несе загрозу не лише для самої країни, але й для всієї Європи. Перемога Росії може призвести до подальшої агресії з боку РФ, що поставить під загрозу безпеку усього континенту. Тому перемога України у цій війні є критично важливою для захисту європейської безпеки.

Повоєнна відбудова України також стане величезним викликом. Руйнування, завдані війною, вимагатимуть значних ресурсів та часу для відновлення. Світова спільнота має надати допомогу Україні у відбудові її економіки та інфраструктури, щоб забезпечити сталий розвиток країни після завершення конфлікту. [32]

РОЗДІЛ 3.

ПЕРСПЕКТИВИ ГЕОПОЛІТИЧНОГО ЛАНДШАФТУ ТА НАЙБІЛЬШІ ЗАГРОЗИ СЬОГОДЕННЯ

Світ перебуває в епосі безпрецедентних трансформацій, які кардинально змінюють геополітичний ландшафт. Ці зміни характеризуються піднесенням нових країн, зростаючою геополітичною конкуренцією та виникненням нових загроз. Одним з ключових чинників, що формують цей новий порядок, є зміцнення позицій таких країн, як Китай та Індія, які стають все більш впливовими на міжнародній арені. Це спричиняє перехід до багатопольярного світу, де домінування однієї держави або групи держав поступово слабшає.

Поряд із цим, посилюється геополітична конкуренція, що призводить до боротьби за ресурси, ринки та вплив. Така конкуренція нерідко виливається у торгові війни, дипломатичні конфлікти та навіть військові зіткнення. Водночас світ стикається з новими загрозами, такими як зміна клімату, кіберзлочинність, ядерне розповсюдження та тероризм. Ці виклики не мають кордонів і вимагають спільних зусиль для їх подолання. [33]

Серед найбільших загроз сьогодення виділяється зміна клімату, яка може спричинити екстремальні погодні явища, підвищення рівня моря, нестачу продовольства та води, а також масові міграції. Кіберзлочинність, стаючи все витонченішою, загрожує економіці, урядам та приватним особам, викликаючи крадіжки даних, фінансові втрати та порушення критичної інфраструктури. Поширення ядерної зброї є ще однією серйозною небезпекою, оскільки ця зброя може потрапити до рук терористів або держав-ізгоїв, що призведе до катастрофічних наслідків. Тероризм також залишається загрозою, здатною спричинити великі втрати життя, руйнування та економічні збитки.

Для ефективного подолання цих загроз необхідне міжнародне співробітництво. Країни світу повинні співпрацювати у вирішенні проблем, таких як зміна клімату, кіберзлочинність, ядерне розповсюдження та тероризм. Важливим інструментом у цьому процесі є дипломатія, яка дозволяє запобігати

конфліктам та вирішувати проблеми мирним шляхом. Держави повинні використовувати дипломатію для розв'язання своїх розбіжностей та створення довіри.

Одним із ключових елементів забезпечення безпеки є розвиток стійкості до нових загроз. Це включає інвестування в інфраструктуру, здатну витримати екстремальні погодні явища, а також розробку кіберзахисту та заходів протидії тероризму. Створення нових механізмів вирішення конфліктів, таких як медіація та арбітраж, також є необхідним для ефективного реагування на виклики сучасного світу.

Майбутнє світу залишається невизначеним, однак воно буде формуватися під впливом вищезазначених тенденцій та загроз. Країни повинні працювати разом, щоб подолати ці виклики та створити більш мирне, процвітаюче та стійке майбутнє для всіх. Зростання багатополлярності, геополітична конкуренція та нові загрози вимагають від держав активного міжнародного співробітництва та розвитку нових підходів для запобігання конфліктам та вирішення проблем мирним шляхом.

Для досягнення цієї мети необхідно розвивати дипломатію та превентивну дипломатію, які дозволять запобігати конфліктам та вирішувати проблеми мирним шляхом. Міжнародне співробітництво є критично важливим для розробки та впровадження спільних рішень нових загроз. Держави повинні інвестувати в створення стійкості до нових загроз, включаючи інфраструктуру, кіберзахист та засоби протидії тероризму. Підтримка миру та безпеки, участь у миротворчих операціях, надання гуманітарної допомоги та боротьба з тероризмом є ключовими елементами для забезпечення стабільного майбутнього. [34]

Щоб глибше зрозуміти, як новий геополітичний ландшафт формує наше майбутнє, важливо розглянути конкретні приклади і механізми, за допомогою яких країни можуть працювати разом для подолання цих викликів. Співпраця між державами повинна базуватися на взаємній довірі, відкритості та спільних інтересах. Одним із таких механізмів є міжнародні організації, такі як ООН,

НАТО, Європейський Союз та інші регіональні об'єднання, які відіграють важливу роль у підтриманні миру і стабільності.

ООН, як глобальний форум для співпраці держав, може виступати платформою для обговорення і вирішення глобальних проблем. Спеціалізовані агентства ООН, такі як Всесвітня організація охорони здоров'я (ВООЗ) та Міжурядова група експертів зі зміни клімату (ІРСС), можуть сприяти розробці науково обґрунтованих рішень для подолання загроз. Наприклад, ІРСС надає важливі наукові дані та рекомендації щодо боротьби зі зміною клімату, які країни можуть використовувати для розробки національних політик і стратегій.

Ефективна міжнародна співпраця також потребує участі недержавних акторів, таких як неурядові організації, приватний сектор та академічні установи. Вони можуть надавати експертні знання, технічну допомогу та інноваційні рішення для вирішення складних проблем. Наприклад, технологічні компанії можуть допомогти розробити нові засоби кіберзахисту, а науковці можуть досліджувати нові методи адаптації до зміни клімату. [35]

Крім того, важливим аспектом міжнародного співробітництва є підтримка розвитку слабких та вразливих держав. Це включає надання економічної допомоги, підтримку реформ, розвиток інфраструктури та підвищення рівня освіти і здоров'я. Інвестування у стійкість цих країн може допомогти запобігти конфліктам, стабілізувати регіони та зменшити потоки біженців.

Поряд із цим, варто звернути увагу на роль регіональних організацій, які можуть ефективніше вирішувати специфічні регіональні проблеми. Наприклад, Європейський Союз відіграє важливу роль у забезпеченні стабільності та безпеки в Європі шляхом інтеграції економік, спільної зовнішньої політики та політики безпеки. Африканський Союз працює над зміцненням миру та розвитку в Африці, а Асоціація держав Південно-Східної Азії (АСЕАН) сприяє співпраці і стабільності в регіоні Південно-Східної Азії. [36]

Важливу роль у зміцненні міжнародної безпеки відіграє також колективна оборона та системи колективної безпеки. Наприклад, НАТО, як військовий альянс, сприяє забезпеченню безпеки своїх членів через спільні оборонні плани

та операції. Співпраця між державами-членами НАТО дозволяє їм спільно реагувати на загрози та виклики, такі як тероризм і кіберзлочинність.

Не менш важливою є роль дипломатії у формуванні геополітичного ландшафту. Дипломатія допомагає запобігати конфліктам і вирішувати їх мирним шляхом. Дипломатичні переговори, багатосторонні угоди та міжнародні форуми є інструментами, що сприяють діалогу і співпраці між державами. Превентивна дипломатія, яка спрямована на виявлення і усунення причин конфліктів на ранніх стадіях, може бути особливо ефективною.

Окрім цього, важливою складовою забезпечення миру і безпеки є підготовка до надзвичайних ситуацій та управління кризами. Це включає розробку національних і міжнародних планів дій, тренування та навчання персоналу, а також створення механізмів швидкого реагування на надзвичайні ситуації. Наприклад, програми з підготовки до надзвичайних ситуацій можуть допомогти країнам ефективніше реагувати на природні катастрофи, такі як землетруси, повені та урагани.

Таким чином, світові держави повинні продовжувати працювати над створенням більш стійкого, мирного та процвітаючого світу. Це вимагатиме від них зусиль у галузі міжнародного співробітництва, розвитку стійкості до нових загроз, підтримки миру та безпеки, а також ефективного управління конфліктами. Тільки через спільні зусилля ми зможемо подолати сучасні виклики і забезпечити краще майбутнє для всіх народів.

Світ сьогодні переживає епоху безпрецедентних змін, які формують новий геополітичний ландшафт. Ці зміни відзначаються зростанням нових держав, посиленням геополітичної конкуренції та виникненням нових загроз. Для України, розташованої на перехресті Європи та Азії, ці зміни мають особливе значення, оскільки країна стикається з низкою викликів, що можуть вплинути на її майбутнє. [37]

Однією з найбільших загроз для України є посилення геополітичної конкуренції між великими державами. Це може загострити ситуацію в країні, перетворивши Україну на поле битви між Росією та Заходом, що несе негативні наслідки для її суверенітету та територіальної цілісності. Окрім цього, Україна

стикається з новими загрозами, такими як кіберзлочинність, гібридна війна та дезінформація, які можуть дестабілізувати країну та підірвати її інституції.

Внутрішні виклики також не обходять Україну стороною. Корупція, бідність та нерівність є серйозними проблемами, що можуть послабити країну та зробити її більш вразливою до зовнішніх загроз. Проте, Україна має можливість винести важливі уроки з цих випробувань.

Для зміцнення свого суверенітету та територіальної цілісності Україна повинна розвивати сильну армію, забезпечувати верховенство права та активно боротися з корупцією. Інтеграція з Європою та Заходом залишається критично важливою для модернізації економіки, зміцнення інституцій та захисту від зовнішніх загроз. Водночас, побудова стійкого та інклюзивного суспільства вимагає боротьби з бідністю та нерівністю, а також забезпечення прав людини та верховенства права.

Найближчі тридцять років будуть викликом для України, адже країна зіштовхнеться з численними випробуваннями. Однак, попри всі труднощі, у неї є значний потенціал для успіху. Мудре лідерство та рішучість українського народу можуть стати ключем до подолання цих викликів і побудови світлого майбутнього для країни. [38]

Щоб ще більше розширити можливості України, важливою є активна участь у міжнародних організаціях, таких як ООН, НАТО та Європейський Союз. Ці організації можуть надати платформу для співпраці і підтримки в умовах глобальних змін. Зокрема, ООН відіграє вирішальну роль у питаннях миру і безпеки, а також у вирішенні глобальних проблем, таких як зміна клімату, охорона здоров'я та гуманітарні кризи.

Взаємодія з недержавними акторами, включаючи неурядові організації, приватний сектор та академічні установи, також є ключовою для успішного розвитку країни. Ці організації можуть надати експертні знання та ресурси, необхідні для вирішення складних проблем. Наприклад, технологічні компанії можуть допомогти у зміцненні кібербезпеки, а науковці можуть розробляти нові методи адаптації до кліматичних змін.

Підтримка розвитку інфраструктури та підвищення рівня освіти і здоров'я є важливими аспектами внутрішнього розвитку. Інвестування у стійкість національних інститутів та інфраструктури допоможе Україні краще реагувати на зовнішні та внутрішні виклики.

Регіональні організації, такі як Європейський Союз та Африканський Союз, також відіграють важливу роль у забезпеченні стабільності та безпеки. Взаємодія з цими організаціями може допомогти Україні ефективніше вирішувати специфічні регіональні проблеми та інтегруватися у глобальну економіку. [39]

Зрештою, успіх України залежить від здатності до адаптації та інновацій. Використання новітніх технологій, розробка стратегій стійкості до змін та співпраця з міжнародними партнерами є ключовими компонентами цього процесу. Україна має шанс стати прикладом для інших країн, демонструючи, як нація може подолати труднощі та стати сильнішою завдяки єдності, інноваціям та міжнародній співпраці.

Україна зараз стоїть на важливому історичному роздоріжжі, де кожен крок і кожне рішення можуть суттєво вплинути на її майбутнє. Світ змінюється з неймовірною швидкістю, і цей процес формує нові глобальні виклики і можливості. Геополітичний ландшафт стає дедалі складнішим, зростає конкуренція між великими державами, і з'являються нові загрози, які потребують комплексного підходу до їх вирішення.

Україна, розташована на перетині Європи та Азії, має унікальне географічне і стратегічне положення, що додає додаткового значення її ролі в новому геополітичному контексті. Зростання впливу нових держав, таких як Китай та Індія, вносить свої корективи у глобальну політичну і економічну арену. Це зумовлює необхідність для України активно розробляти стратегії, які б дозволили їй зберігати свою незалежність і суверенітет в умовах зростаючої конкуренції.

Один з ключових аспектів нових викликів для України – це кіберзагрози і гібридні війни. Інформаційна безпека стає все більш важливою в сучасному світі, адже кібератаки можуть паралізувати державні інституції, економічну діяльність

і навіть соціальну стабільність. Україна вже мала досвід подібних атак і тепер має можливість стати прикладом для інших країн у розвитку ефективних систем кіберзахисту та протидії дезінформації.

Водночас внутрішні виклики залишаються актуальними. Корупція, яка є серйозною перешкодою на шляху до розвитку, потребує рішучих дій і комплексних реформ. Боротьба з бідністю та соціальною нерівністю є важливими завданнями, які потребують не лише державної підтримки, але й активного залучення громадянського суспільства. Підвищення рівня освіти і охорони здоров'я є критичними для створення стійкого і інклюзивного суспільства. [40]

Інтеграція з Європою та Заходом продовжує відігравати важливу роль у стратегії розвитку України. Євроінтеграційні процеси не лише сприяють економічному зростанню, але й зміцнюють демократичні інститути і верховенство права. Водночас, це також відкриває нові можливості для співпраці в галузі безпеки, що є надзвичайно важливим у сучасному нестабільному світі.

Уроки минулих років підкреслюють важливість стратегічного мислення і планування. Україна повинна розвивати стійкі економічні моделі, що враховують глобальні тенденції та ризики. Інвестиції у відновлювані джерела енергії, розвиток інноваційних технологій та підтримка малого і середнього бізнесу можуть стати ключовими факторами економічного зростання.

Розширення міжнародного співробітництва є необхідним для успішного подолання нових загроз. Україна повинна активно брати участь у глобальних ініціативах з боротьби зі зміною клімату, кіберзлочинністю та ядерною безпекою. Водночас, розвиток двосторонніх відносин з ключовими партнерами дозволить забезпечити додаткову підтримку і ресурси для вирішення внутрішніх проблем.

Крім того, важливою є роль молодого покоління у формуванні майбутнього України. Інвестування у освіту, науку та культуру сприяє вихованню свідомих і активних громадян, які готові брати на себе відповідальність за майбутнє країни. Молодь повинна мати можливості для

самореалізації і впливу на державну політику, що допоможе створити динамічне і прогресивне суспільство.

Не менш важливою є роль ЗМІ та громадянського суспільства у формуванні відкритого і прозорого суспільства. Свобода слова, незалежні медіа та активні громадські організації є ключовими елементами демократичної системи, що сприяє зміцненню довіри громадян до держави та її інститутів.

Отже, перед Україною стоять значні виклики, але також відкриваються і нові можливості. Завдяки стратегічному плануванню, міжнародному співробітництву, підтримці внутрішніх реформ і активному залученню молоді та громадянського суспільства, Україна має всі шанси подолати ці виклики і забезпечити собі стабільне і процвітаюче майбутнє. [41]

США, хоча й залишаються найпотужнішою державою у світі, стикаються з серйозними внутрішніми та зовнішніми викликами, що підривають їхнє домінування. Зростання державного боргу, політична поляризація та посилення конкуренції з боку Китаю є серед найбільших проблем, з якими стикаються Сполучені Штати. Незважаючи на ці труднощі, США продовжують відігравати ключову роль у світовій політиці, економіці та безпеці, але їм доведеться адаптуватися до нових реалій, щоб зберегти свій вплив.

Індія також перебуває на шляху до того, щоб стати геополітичним гігантом. Завдяки своєму великому та швидко зростаючому населенню, молодій та динамічній економіці та зростаючій військовій могутності, Індія має унікальні можливості для зміцнення своєї позиції на світовій арені. Індійська економіка стрімко розвивається, а її стратегічне розташування робить її важливим гравцем у регіоні та світі.

Європейський Союз, як економічний та політичний союз 27 держав, має потужну економіку, великий ринок та значний вплив на світовій арені. Проте внутрішні розбіжності та виклики у відносинах між членами ЄС можуть обмежувати його здатність діяти як єдиний геополітичний гігант. Європа стикається з необхідністю подолати внутрішні проблеми, щоб зберегти свій вплив у глобальному контексті, і водночас шукати нові шляхи для зміцнення своєї єдності та спільного впливу. [42]

Причини, що сприяють піднесенню цих потенційних гігантів, включають економічне зростання, військову міць та дипломатичний вплив. Економічне зростання є фундаментальним чинником, який дозволяє країні мати більший вплив на світовій арені, оскільки сильна економіка забезпечує ресурси для розвитку інших сфер. Військова міць дозволяє захищати інтереси країни та проектувати силу на міжнародному рівні, що є важливим елементом у глобальній політиці. Дипломатичний вплив, у свою чергу, допомагає формувати світову думку та співпрацювати з іншими країнами для досягнення своїх цілей, що підвищує авторитет країни на міжнародній арені.

Наслідки зростання нових геополітичних гігантів будуть значними. Зміна світового порядку, що відбудеться в результаті піднесення нових держав, призведе до змін у глобальній політиці, економіці та культурі. Це також може спричинити зростання геополітичної конкуренції, яка може призвести до напруженості, конфліктів та навіть війн. Нові можливості та виклики виникатимуть як для нових гігантів, так і для інших країн, які змушені будуть адаптуватися до нового світового порядку і знаходити нові способи співпраці.

У підсумку, питання про те, хто стане геополітичним гігантом у найближчі двадцять років, залишається відкритим. Однак Китай, США, Індія та Європейський Союз є найбільш вірогідними претендентами на цю роль. Зростання нових геополітичних сил матиме значні наслідки для світового порядку, і країнам доведеться адаптуватися до нових реалій, шукати нові шляхи співпраці з новими гігантами та знаходити способи зміцнення власних позицій у змінюваному світі. [43]

ВИСНОВКИ

Міжнародні конфлікти є потужним чинником, що кардинально впливає на геополітичний ландшафт світу. Вони змінюють баланс сил, викликають зміну кордонів, спричиняють соціально-економічні наслідки, а також визначають нові глобальні та регіональні альянси. На прикладі останніх десятиліть ми бачимо, як війни, тероризм, внутрішні повстання і геополітичні конфлікти між державами можуть змінювати контури світової політики.

Зокрема, конфлікти на Близькому Сході, таких як війна в Сирії, вплинули на геополітичний розклад сил не тільки в регіоні, але й у всьому світі. Сирійська війна залучила безліч міжнародних гравців, таких як США, Росія, Іран, Туреччина та інші, які переслідували свої інтереси. Вона спричинила кризу біженців, яка вплинула на політичну стабільність в Європі та змінила її політичний ландшафт. Водночас війна в Україні стала важливим каталізатором змін у європейській безпековій архітектурі та змусила НАТО і Європейський Союз переглянути свої стратегії безпеки.

Військові конфлікти надають державам, що беруть у них участь, як можливості, так і виклики. Для одних це можливість збільшити свій вплив та території, для інших – ризик втратити контроль над своїми регіонами або навіть зазнати значних людських та матеріальних втрат. Кожен конфлікт створює нові виклики для міжнародної спільноти, що змушує держави переглядати свої зовнішньополітичні пріоритети і союзницькі відносини.

Зміна геополітичного ландшафту внаслідок міжнародних конфліктів також впливає на глобальну економіку. Конфлікти спричиняють порушення в ланцюгах постачання, впливають на ціни на енергоносії та інші ресурси, а також створюють умови для економічної нестабільності в регіонах, що залучені до конфліктів. Це, у свою чергу, впливає на інвесторів, міжнародні компанії та економічну політику країн, змушуючи їх адаптуватися до нових реалій.

Однією з найважливіших рекомендацій для держав, які прагнуть мінімізувати негативний вплив міжнародних конфліктів на свій геополітичний статус, є зміцнення власної національної безпеки та обороноздатності. Це

включає модернізацію військових сил, розвиток нових технологій для оборони та збільшення бюджетів на оборону. Держави повинні також активно брати участь у міжнародних організаціях, таких як ООН, НАТО та інші регіональні альянси, для зміцнення співпраці та пошуку колективних рішень щодо запобігання конфліктам.

Крім того, важливим є розвиток дипломатичних відносин та активне залучення до миротворчих процесів. Дипломатія відіграє ключову роль у запобіганні конфліктам та зниженні їх наслідків. Вона дозволяє вирішувати конфлікти мирним шляхом і уникати ескалації, що може призвести до великих військових зіткнень.

Важливою є також підтримка розвитку економіки та соціальної стабільності в країні. Сильна економіка і стабільне суспільство є менш уразливими до зовнішніх загроз і мають більше ресурсів для протидії негативним наслідкам конфліктів. Це включає інвестиції в освіту, охорону здоров'я, соціальні програми та інфраструктуру.

Держави повинні також активно працювати над зміцненням своїх внутрішніх інститутів та верховенства права. Це зменшить ризик внутрішніх конфліктів і зробить країну більш стійкою до зовнішніх впливів. Корупція, політична нестабільність і соціальна нерівність є факторами, що підвищують вразливість країни до зовнішніх конфліктів.

У висновку, міжнародні конфлікти є потужними каталізаторами змін у геополітичному ландшафті. Вони впливають на баланс сил, економіку та соціальну стабільність держав, а також визначають нові глобальні та регіональні альянси. Для мінімізації негативних наслідків конфліктів державам необхідно зміцнювати національну безпеку, активно брати участь у міжнародних організаціях, розвивати дипломатичні відносини, підтримувати економічну та соціальну стабільність, а також зміцнювати внутрішні інститути та верховенство права. Тільки за таких умов країни зможуть ефективно протидіяти викликам, що виникають у результаті міжнародних конфліктів, і забезпечити стабільне та процвітаюче майбутнє для своїх громадян.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Міжнародні конфлікти: курс лекцій / Б. В. Бернадський. — К. : ДП «Вид. дім «Персонал», 2012. 5-14ст.
2. Ковальова К.І. Міжнародні конфлікти: сутність, причини виникнення, шляхи розв'язання / К.І. Ковальова, Л.М. Богадьорова //Науковий вісник Чернівецького університету: збірник наукових праць. Географія. — Чернівці, 2018. — Випуск №.795 — С. 63-67.
3. Blattman, C., & Miguel, E. Civil War. Journal of Economic Literature, 48(1). 2010. P. 3–57.
4. Comments UA. 2024. URL: <https://society.comments.ua/ua/news/history/naybilsh-smertonosni-viyni-v-istorii-lyudstva-727924.html> (дата звернення: 15.03.2024)
5. Рисунок 1.1. Wikipedia. Talk:List of wars by death toll. 2022. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Talk:List_of_wars_by_death_toll (дата звернення: 15.03.2024)
6. CHAS.NEWS. Найкоротші і найдовші війни в історії людства: від 38 хвилин до семи століть. 2022. URL: <https://chas.news/past/naikоротshi-i-naidovshi-viyni-v-istorii-lyudstva-vid-38-hvilin-do-semi-stolit> (дата звернення: 15.03.2024)
7. На Урок. Міжнародні кризи та конфлікти на початку ХХ ст. 2020. URL: <https://naurok.com.ua/mizhnarodni-krizi-ta-konflikti-na-pochatku-hh-st-124585.html> (дата звернення: 15.03.2024)
8. Радіо Свобода. Війни в історії людства та нинішня війна в Іраку. 2003. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/901246.html> (дата звернення: 15.03.2024)
9. Новий тлумачний словник української мови у трьох томах. Том 1. / Укладачі: В. В. Яременко, О. М. Сліпушко; За ред. О. А. Аматауні. — К.: Аконіт, 2007. — 926 с.
10. Dougherty J., Pfaltzgraff R. Contending Theories of International Relations. — Longman, 2000. — 720 p.

11. Бебик В. М. Вазові засади політології: історія, теорія, методологія, практика. — К.: МАУП, 2000.
- 12.. Фурман Ігор Іванович. Кафедра історії війн і воєнного мистецтва. URL: <https://nuou.org.ua/u/stru/insti/gi/kafedra-stor-vjn-vonnogo-mistecztva.html> (дата звернення: 15.03.2024)
13. De Soysa, I., & Neumayer, E. Resource Wealth and the Risk of Civil War Onset: Results from a New Dataset of Natural Resource Rents, 1970-1999. *Conflict Management and Peace Science*, 24(3). 2007. P. 201–218.
14. Крюков Олексій Ігорович, д.держ.упр., проф., «Сучасні геополітичні процеси: світ і Україна». 2020. 1-80ст. URL: <http://nnvc.nuczu.edu.ua/images/topmenu/kafedry/kafedra-publichnoho-administruvannia-u-sferi-tsyvilnoho-zakhystu/Lekcii/lk13.pdf> (дата звернення: 15.03.2024)
15. Рисунок 2.1. URL: <https://asia.fes.de/news/geopolitical-competition-indo-pacific.html> (дата звернення: 20.03.2024)
16. Map of the geopolitical competition in the Indo-Pacific. Created by FES Asia .2024. URL: <https://asia.fes.de/news/geopolitical-competition-indo-pacific.html>. (дата звернення: 20.03.2024)
17. Рисунок 2.2. URL: <https://deepstatemap.live/#6/49.732/31.047> (дата звернення: 20.03.2024)
18. Врублевський В. Хорошковський В. Український шлях. Начерки: геополітичне становище України та її національні інтереси // Демократична Україна. — 1997.
19. Freedom House. Freedom in the World Report. 2021.
URL: <https://freedomhouse.org/> (дата звернення: 20.03.2024)
20. Collier, P., & Hoeffler, A. On Economic Causes of Civil War. *Oxford Economic Papers*, 50(4). 1998. P. 563–573.
21. United Nations Conference on Trade and Development (UNCTAD). 2021.
URL: <https://unctadstat.unctad.org/> (дата звернення: 20.03.2024)
22. Вікіпедія. Російсько-українська війна. 2014-2023.
<https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A0%D0%BE%D1%81%D1%96%D0%B>

[9%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%BE-%D1%83%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B0%D0%B2%D1%96%D0%B9%D0%BD%D0%B0%D0%B7_2014\)](#) (дата звернення: 20.03.2024)

- 23.Рисунок 2.2. URL: <https://deepstatemap.live/#6/49.732/31.047>(дата звернення: 12.04.2024)
- 24.Андрущенко С. В. Україна в сучасному геополітичному середовищі : монографія. Київ: Логос, 2005. 286 с.
- 25.Гольцов А.Г. Геополітика та політична географія : підручник. Київ : Центр учбової літератури, 2012. 416 с
- 26.Історія сучасної російсько-української війни. Лютий 2014. URL: <https://gora-rada.gov.ua/istoriia-suchasnoi-rosijsko-ukrainskoi-vijny-liutyj-2014-liutyj-2024/>(дата звернення: 12.04.2024)
- 27.Освіта UA. Сучасне положення України у геополітичному просторі. Реферат. URL: <https://osvita.ua/vnz/reports/politolog/15015/>(дата звернення: 12.04.2024)
- 28.Сжора 1. Геополітична легітимація ролі України в новому світовому порядку // Політологічні читання. — 1994. — № 1. Україна та міжнародне співтовариство // Політична думка. — 1993. — № 1.
- 29.Букліб. 14. місце та роль України в сучасному геополітичному просторіURL: <https://buklib.net/books/29096/>(дата звернення: 12.04.2024)
- 30.УКРІНФОРМ. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-polytics/3122406-ukraina-e-klucovou-derzavou-v-sucasnij-geopolitici-fukuama-na-bezpekovomu-forumi.html>(дата звернення: 12.04.2024)
- 31.Федір Ващук. Україна на перехресті геополітичних інтересів: актуальні аспекти проблеми. 2007. URL: <https://www.uzhnu.edu.ua/uk/infocentre/get/3702> (дата звернення: 12.04.2024)
- 32.Walter, B. F. The Critical Barrier to Civil War Settlement. International Organization, 51(3). 1997. P. 335–364.

33. Top 10 geopolitical developments for 2024. URL: https://www.ey.com/en_gl/insights/geostrategy/2024-geostrategic-outlook (дата звернення: 14.04.2024)
34. Bryce Engelland. Geopolitical & economic outlook 2024: Instability in China and global security. 2024. URL: <https://www.thomsonreuters.com/en-us/posts/global-economy/geopolitical-economic-outlook-2024-china-global-security/> (дата звернення: 14.04.2024)
35. Indermit Gill and M. Ayhan Kose. 5 major risks confronting the global economy in 2024. 2024. URL: <https://www.brookings.edu/articles/5-risks-global-economy-2024/> (дата звернення: 14.04.2024)
36. Larry Fink. Larry Fink's 2024 Annual Chairman's Letter to Investors. 2024. URL: <https://www.blackrock.com/corporate/investor-relations/larry-fink-annual-chairmans-letter> (дата звернення: 14.04.2024)
37. EY Global. Європейські директори – попереду зниження швидкодсті чи зупинка?. 2023. URL: https://www.ey.com/uk_ua/ceo/ceo-outlook-europe-report (дата звернення: 14.04.2024)
38. Razumkov centre. Геополітичні та геоекономічні зміни, формовані під впливом російської агресії, та оновлення місця України у світовому просторі. 2022. URL: https://razumkov.org.ua/uploads/article/2022_TRANSFORMANS_UKR.pdf (дата звернення: 14.04.2024)
39. Ігор Жданов. Велика геополітична шахівниця: як не програти Україні у Четвертій світовій війні. 2022. URL: <https://interfax.com.ua/news/blog/835672.html> (дата звернення: 14.04.2024)
40. Микола Вегеш, Микола Палінчак, Віктор Петрінко. Геополітика в постатях і термінах підручник. 2020. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/31364/1/%D0%9C.%D0%92%D0%B5%D0%B3%D0%B5%D1%88%2C%20%D0%9C.%D0%9F%D0%B0%D0%BB%D1%96%D0%BD%D1%87%D0%B0%D0%BA%2C%20%D0%92.%20%D0%9F%D0%B5%D1%82%D1%80%D1%96%D0%BD%D0%BA%D0%BE.%20%D0%93%D0%B5%D0%BE%D0%BF%D0%BE%D0%BB%D>

[1%96%D1%82%D0%B8%D0%BA%D0%B0.pdf](#)

(дата звернення:

27.04.2024)

41.Микола Вегеш, Віктор Петренко. Геополітична енциклопедія. 2017. URL:

[file:///C:/Users/Nazar/Downloads/%D0%93%D0%B5%D0%BE%D0%BF%D0%BE%D0%BB%D1%96%D1%82%D0%B8%D1%87%D0%BD%D0%B0%20%D0%B5%D0%BD%D1%86%D0%B8%D0%BA%D0%BB%D0%BE%D0%BF%D0%B5%D0%B4%D1%96%D1%8F.pdf](#)

(дата звернення:

27.04.2024)

42.Wikipedia.

Геополітика.

URL:

<https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%93%D0%B5%D0%BE%D0%BF%D0%BE%D0%BB%D1%96%D1%82%D0%B8%D0%BA%D0%B0>

(дата

звернення: 27.04.2024)

43.О. Качан. Українська національна ідея: реалії та перспективи розвитку,

випуск 22, 2010. Геополітика та міжнародні відносини. URL:

[http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/25738/19-](http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/25738/19-Kachan.pdf?sequence=1)

[Kachan.pdf?sequence=1](#) (дата звернення: 27.04.2024)